

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดกแทนที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹

จตุรงค์ สงทียะ²

จากการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดกแทนที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประวัติ ความเป็นมา ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี และวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดกแทนที่ ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินและทฤษฎีกองทรัพย์สินแล้ว ถือว่ากองทรัพย์สินกับกองมรดกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและต่อเนื่องกัน ซึ่งกองมรดกก็ย่อมตกทอดแก่ทายาททั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสิทธิหรือหน้าที่ เว้นแต่จะเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ ซึ่งจะนำไปตามแนวคิดเกี่ยวกับการตกทอดแห่งทรัพย์สินมรดก และทฤษฎีการรับมรดกทั้งกองแก่ทายาท ซึ่งทายาทที่มีสิทธิรับมรดกได้นั้นจะต้องเป็นทายาทที่ใกล้ชิดหรือสนิทกับเจ้ามรดก ซึ่งเป็นไปตามหลักญาติย้อมตัดญาติห่างออกไป หรือจะต้องเป็นไปตามทฤษฎีครอบครัว

หากจะให้ทรัพย์สินมรดกตกทอดแก่ทายาทได้ตามแนวคิดเกี่ยวกับการตกทอดแห่งทรัพย์สินมรดก หรือทฤษฎีการรับมรดกทั้งกองแก่ทายาท ในบางครั้งก็จะต้องมีการรับมรดกแทนที่ ซึ่งการรับมรดกแทนที่คือการที่ทายาทโดยธรรมที่มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกตามกฎหมายแต่ทายาทโดยธรรมผู้นั้น ไม่อาจที่จะรับมรดกได้ เนื่องจากถึงแก่ความตายก่อนเจ้ามรดก หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย เป็นผลให้ผู้สืบสันดานของทายาทคนนั้น เข้ารับมรดกด้วยการรับมรดกแทนที่ ทายาทโดยธรรมผู้สืบสิทธิในการรับมรดก โดยผลของกฎหมาย จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติให้มีการรับมรดกแทนที่ระหว่างทายาท เนื่องจากวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมาย ต้องการให้ทรัพย์สิน สิทธิ และหน้าที่ของเจ้ามรดกตกทอดไปสู่ทายาทตามกฎหมาย ดังนั้นหากเกิดกรณีทายาทตามกฎหมายไม่อาจจะรับมรดกของเจ้ามรดกได้ไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ ทรัพย์สิน สิทธิ และหน้าที่ ของเจ้ามรดกนั้นควรตกแก่ทายาทคนอื่นๆ ของเจ้ามรดก ตามบัญญัติหลักเกณฑ์ และหลักการว่าบุคคลใดบ้างที่จะมีสิทธิได้รับมรดกแทนที่ รวมถึงเงื่อนไข และผลของการรับมรดกแทนที่นั้น

หลักเกณฑ์การรับมรดกแทนที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 1639 ถึงมาตรา 1645 เมื่อพิจารณาจากมาตรา 1639 แล้วจะมีทายาทบางลำดับเท่านั้นที่จะรับมรดกแทนที่ได้ ซึ่งจะนำไปตามหลักญาติสนิทย้อมตัดญาติห่างออกไป เงื่อนไขที่ผู้สืบสันดานของเจ้ามรดก จะเข้ารับมรดกแทนที่ได้ นั้น มี 2 กรณี คือ (1) ทายาทเจ้ามรดกถึงแก่ความตายก่อนเจ้ามรดก หรือ (2) ทายาทเจ้ามรดกถูก

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับ การรับมรดกแทนที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.พันธ์เทพ วิทิตอนันต์ และคณะกรรมการสอบคือผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คนพร จิตต์รุ่งเกียรติ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑิลา ภักดิ์สิง

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ก่าจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย จะเห็นได้ว่ามีเพียง 2 กรณีเท่านั้น ที่จะทำให้ผู้สืบสันดานของทายาทเจ้ามรดกเข้ารับมรดกแทนที่ได้ และการที่จะรับมรดกแทนที่ได้นั้นจะต้องเป็นผู้สืบสายโลหิตอีกด้วยประการหนึ่งตามมาตรา 1643

แต่เนื่องด้วยกฎหมายลักษณะมรดกของไทยเป็นกฎหมายที่นับได้ว่ามีความเก่าแก่ที่สุดอีกลักษณะหนึ่ง ที่มีจารีตประเพณีใช้บังคับมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย ซึ่งพิจารณาได้จากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้มีการจัดทำกฎหมายลักษณะมรดกขึ้นใหม่ ซึ่งก็คือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 และได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเรื่อยมา แต่ในการจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น เป็นการจัดทำโดยเร่งรีบ เพื่อให้ประเทศไทย ในขณะนั้นเกิดปัญหาเกี่ยวกับการเสียดิทธิสภาพนอกอาณาเขตจากประเทศมหาอำนาจ ดังนั้น ในการจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาจจะไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายมรดก และไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมาย ที่จะต้องทำให้ทรัพย์สิน สิทธิ และหน้าที่ของเจ้ามรดกตกทอดไปสู่ทายาทตามกฎหมาย ประกอบกับเหตุการณ์ปัจจุบันที่ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงเป็นปัญหามาในปัจจุบัน

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดกแทนที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการที่หนึ่ง การรับมรดกแทนที่ของบุตรบุญธรรม การรับมรดกแทนที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ โดยเริ่มตั้งแต่มาตรา 1639 ถึง 1645 แต่ในมาตรา 1643 บัญญัติว่า สิทธิที่จะรับมรดกแทนที่กันนั้นได้แต่ผู้สืบสันดานโดยตรง ผู้บุพการีหาไม่มีสิทธิ ดังนั้น ไม่ โดยคำว่า “ผู้สืบสันดานโดยตรง” หมายถึง ผู้สืบสันดานในทางสืบสายโลหิตโดยแท้จริง จะเห็นได้ว่าบุตรบุญธรรมมิใช่ผู้สืบสันดานในทางสายโลหิต จึงทำให้บุตรบุญธรรมไม่อาจที่จะเข้ารับมรดกแทนที่ได้อีกแต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1629 ก็ได้กำหนดลำดับที่จะรับมรดกไว้ ซึ่งลำดับที่ 1 คือ ผู้สืบสันดาน และผู้สืบสันดานยังให้หมายความรวมถึงบุตรบุญธรรมด้วยตามมาตรา 1627 อีกทั้งในเรื่องทฤษฎีครอบครัว และเรื่องสิทธิและหน้าที่ของบิดา มารดา และบุตร ก็ได้นำมาบังคับใช้กับผู้รับบุตรบุญธรรม กับบุตรบุญธรรมด้วย จึงเห็นได้ว่ากฎหมายมุ่งคุ้มครองให้บุตรบุญธรรมให้เท่าเทียมกับบุตรที่สืบสายโลหิต และเมื่อพิจารณากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแล้ว บุตรบุญธรรมก็สามารถรับมรดกแทนที่ได้ ดังนั้นจึงเป็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของบุตรบุญธรรมในการรับมรดกแทนที่

ปัญหาประการที่สอง การรับมรดกแทนที่ของทายาทเจ้ามรดก กับเจ้ามรดกในกรณีตายพร้อมกัน ซึ่งหากกรณีทายาทเจ้ามรดกถึงแก่ความตายก่อนเจ้ามรดก ผู้สืบสันดานของทายาทเจ้ามรดกจะเข้ารับมรดก

แทนที่ได้ตามมาตรา 1639 แต่หากทายาทเจ้ามรดกถึงแก่ความตายหลังเจ้ามรดกทายาทเจ้ามรดกก็จะเข้ารับมรดกได้ด้วยการสืบมรดก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าทายาทเจ้ามรดกจะตายก่อนเจ้ามรดกหรือตายหลังเจ้ามรดกผู้สืบสันดานของทายาท ก็จะเข้ารับมรดกแทนที่หรือด้วยการสืบมรดกได้ แต่หากเกิดตายพร้อมกันจะไม่เข้าหลักเกณฑ์การรับมรดกแทนที่ หรือการสืบมรดก เมื่อพิจารณา หากเกิดกรณีเจ้ามรดกมีทายาทโดยธรรมชั้นบุตรเพียงคนเดียว และทายาทโดยธรรมชั้นบุตรได้ตายพร้อมกับเจ้ามรดกแล้ว เหลือทายาทโดยธรรมชั้นหลานเพียงคนเดียว ก็จะทำให้ทรัพย์มรดกตกได้แก่แผ่นดิน ซึ่งอาจจะเกิดความไม่เป็นธรรมแก่ทายาทโดยธรรมชั้นหลานได้ และจะทำให้การตกทอดของมรดกไม่เป็นไปตามแนวคิดเกี่ยวกับกิจการตกทอดแห่งทรัพย์มรดก ไม่เป็นไปตามทฤษฎีการตกทอดมรดกทั้งกองแก่ทายาท อีกทั้งยังเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 37 วรรคแรก ที่บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก และเมื่อพิจารณากฎหมายแพ่งของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแล้ว หากเกิดกรณีทายาทกับเจ้ามรดกตายพร้อมกัน ผู้สืบสันดานของทายาทเจ้ามรดกก็จะเข้ารับมรดกแทนที่ได้ ดังนั้นจึงเป็นปัญหาตามมา หากเกิดกรณีทายาทเจ้ามรดกกับเจ้ามรดกตายพร้อมกัน ไม่ว่าจะตายตามความเป็นจริง หรือตายพร้อมกันโดยผลของกฎหมายแล้ว

ปัญหาประการที่สาม การถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย กับการถูกกำจัดมิให้รับมรดกหลังเจ้ามรดกตาย ตามมาตรา 1606 ซึ่งทั้ง 2 กรณีดังกล่าว กฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขไว้คือ ระยะเวลา ที่ทำให้ผลของผู้สืบสันดานของทายาทที่จะรับมรดกเกิดความแตกต่างกัน จึงเป็นปัญหาในเรื่องของลำดับของทายาทที่จะเข้ามรับมรดก หากผู้ที่มีสิทธิได้รับมรดกถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ผู้สืบสันดานของบุคคลนั้นจะเข้ารับมรดกได้ โดยการรับมรดกแทนที่ตามมาตรา 1639 และมาตรา 1639 ได้จำกัดลำดับทายาทที่จะรับมรดกแทนที่ไว้บางลำดับเท่านั้น จึงไปตามหลักกฎหมายที่ว่า “ญาติสนิทย่อมตัดญาติห่างออกไป” แต่หากทายาทเจ้ามรดกถูกกำจัดมิให้รับมรดกหลังเจ้ามรดกตาย ผู้สืบสันดานของทายาทเจ้ามรดกก็จะเข้ารับมรดกด้วยการสืบมรดกตามมาตรา 1607 แต่มาตรา 1607 ไม่ได้จำกัดลำดับทายาทไว้ ซึ่งอาจจะมาให้ทายาทลำดับอื่นที่ไม่สนิทกับเจ้ามรดกมารับมรดกได้ จึงเป็นการขัดกับหลักกฎหมายที่ว่า “ญาติสนิทย่อมตัดญาติห่างออกไป” และเมื่อพิจารณากฎหมายแพ่งของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแล้ว ไม่ว่าทายาทจะถูกกำจัดก่อนมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกหลังเจ้ามรดกตาย ผู้สืบสันดานของทายาทก็จะเข้ารับมรดกได้ด้วยการรับมรดกแทนที่ ดังนั้นจึงเป็นปัญหาเกี่ยวกับลำดับของทายาทในการรับมรดก

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการรับมรดกแทนที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้ศึกษาพบว่ามิมีข้อเสนอแนะคือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการรับมรดกแทนที่ของบุตรบุญธรรม ผู้ศึกษาพบว่าข้อเสนอแนะคือ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1643 บัญญัติว่า “สิทธิที่จะรับมรดกแทนที่กันนั้นได้เฉพาะแก่ผู้สืบสันดานโดยตรง ผู้บุพการีหาสิทธิดังนั้นไม่” เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมจากบทบัญญัติของกฎหมาย แก่บุตรบุญธรรมในการรับมรดกแทนที่

จึงมีข้อเสนอแนะควรแก้ไข ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1643 ดังนี้ “ภายในบังคับ มาตรา 1629 (1) และ มาตรา 1627 สิทธิที่จะรับมรดกแทนที่กันนั้นได้เฉพาะแก่ผู้สืบสันดานโดยตรง ผู้บุพการีหาสิทธิดังนั้นไม่”

2. ปัญหาเกี่ยวกับการรับมรดกแทนที่ของทายาทเจ้ามรดกกับเจ้ามรดกในกรณีตายพร้อมกัน ผู้ศึกษาพบว่าข้อเสนอแนะ คือ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลใดซึ่งเป็นทายาทตามมาตรา 1629 (1) (3) (4) หรือ (6) ถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ถ้าบุคคลนั้นมีผู้สืบสันดานก็ให้ผู้สืบสันดานรับมรดกแทนที่ ถ้าผู้สืบสันดานคนใดของบุคคลนั้นถึงแก่ความตายหรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกเช่นเดียวกัน ก็ให้ผู้สืบสันดานของผู้สืบสันดานนั้นรับมรดกแทนที่ และให้มีการรับมรดกแทนที่กันเฉพาะส่วนแบ่งของบุคคลเป็นรายๆ สืบต่อกันเช่นนี้ไปจนหมดสาย” เพื่อเป็นการอุดช่องว่างของกฎหมายและให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ ของกฎหมายมรดก

จึงเห็นควรข้อเสนอแนะแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639 ดังนี้ “ถ้าบุคคลใดซึ่งเป็นทายาทตามมาตรา 1629 (1) (3) (4) หรือ (6) ถึงแก่ความตายก่อนหรือพร้อมกับเจ้ามรดก หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ถ้าบุคคลนั้นมีผู้สืบสันดานก็ให้เป็นผู้สืบสันดานแทนที่ ถ้าผู้สืบสันดานคนใดของบุคคลนั้นถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดก ก็ให้ผู้สืบสันดานของผู้สืบสันดานนั้นรับมรดกแทนที่ และให้มีการรับมรดกแทนที่กันเฉพาะส่วนแบ่งของบุคคลเป็นรายๆ สืบต่อกันเช่นนี้ไปจนหมดสาย”

3. ปัญหาเกี่ยวกับลำดับทายาทในการรับมรดก กรณีการถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตายกับการถูกกำจัดมิให้รับมรดกหลังเจ้ามรดกตาย ผู้ศึกษาพบว่าข้อเสนอแนะ คือ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1607 บัญญัติว่า “การถูกกำจัดมิให้รับมรดกนั้นเป็นการเฉพาะตัว ผู้สืบสันดานของทายาทที่ถูกกำจัดสืบมรดกต่อไปเหมือนหนึ่งว่าทายาทนั้นตายแล้ว แต่ในส่วนทรัพย์สินซึ่งผู้สืบสันดานได้รับมรดกมาเช่นนี้ทายาทที่วานั้นไม่มีสิทธิที่จะจัดการและใช้ดังที่ระบุไว้ในบรรพ 5 ลักษณะ 2 หมวด 3 แห่งประมวลกฎหมายนี้ในกรณีเช่นนี้ให้ใช้มาตรา 1548 บังคับด้วยอนุโลม” เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทายาท และเป็นไปตามหลัก “ญาติสนิทย่อมตัดญาติห่างออกไป”

จึงเห็นควรขอเสนอแนะแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1607 ดังนี้ “ภายในบังคับแห่งหมวด 4 การรับมรดกแทนที่กันตาม มาตรา 1639 ถึง มาตรา 1645” นั้น การถูกกำจัดมิให้รับมรดกนั้นเป็นการเฉพาะตัว ผู้สืบสันดานของทายาทที่ถูกกำจัดสืบมรดกต่อไปเหมือนหนึ่งว่าทายาทนั้นตายแล้ว แต่ในส่วนทรัพย์สินซึ่งผู้สืบสันดานได้รับมรดกมาเช่นนี้ ทายาทที่ไม่มีสิทธิที่จะจัดการและใช้ดังระบุไว้ในบรรพ 5 ลักษณะ 2 หมวด 3 แห่งประมวลกฎหมายนี้ในกรณีเช่นนี้ให้ใช้มาตรา 1548 บังคับอนุโลม

เอกสารอ้างอิง

กฤษรัตน์ ศรีสว่าง. **คำอธิบายกฎหมายมรดก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559.

ดวงจิตต์ กำประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์กฎหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.

พินัย ณ นคร. **คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556.

เพริช หุตางกูร. “คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก.” ใน **โครงการตำราเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. “คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก.” ใน **โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์**, หน้า 16 – 19. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

สุภาพ สาริพิมพ์. **คำบรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก CIVIL AND COMERCIAL CODE : SUCCESSION**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2558.

อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2550.